

Література

1. Музеи мира. Справочник-путеводитель. — М., 1976. — 215 с.
2. Музеї. Меценати. Колекції: Зб. наук. праць / під ред. Супруненко О. Б. — Полтава: Археологія, 2000. — 108 с.
3. Сто великих музеєв мира: Справочник / Автор-состав. Н. А. Юнина. — М.: Вече, 1999. — 512 с.
4. UNESCO. Statistical Bulletin. — New York, 2005. — 579 p.

Стаття подана до редакції 18.10.2011

УДК 65.012.8:33 + 332.12(477+339.923.061.1)

І. Г. Бабець, канд. екон. наук,
доц. кафедри фінансово-економічної безпеки,
Львівський державний університет внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ КРАЇН ЄС: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено чинники формування економічної безпеки регіонів країн ЄС у межах структурної політики, визначені напрями адаптації в Україні європейського досвіду зміцнення економічної безпеки на регіональному рівні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: економічна безпека, регіональна політика, структурні зміни, зовнішньоекономічна безпека, науково-технологічна безпека.

АННОТАЦИЯ. В статье исследованы факторы формирования экономической безопасности регионов стран ЕС в рамках структурной политики, определены направления адаптации в Украине европейского опыта укрепления экономической безопасности на региональном уровне.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: экономическая безопасность, региональная политика, структурные изменения, внешнеэкономическая безопасность, научно-технологическая безопасность.

ANNOTATION. This article researches the factors of forming the economic security of regions of countries of EU within the structural policy, defined areas of adaptation in Ukraine the European experience to strengthen economic security at the regional level.

KEY WORDS: economic security, regional policy, structural changes, external economic security, scientific and technological security.

В умовах євроінтеграції зростає відкритість вітчизняних регіонів та посилюється їх взаємодія з регіональними економічними системами європейських країн. Структурні деформації, що по-

глибилися на регіональному рівні в Україні внаслідок фінансово-економічної кризи, поряд із низькою адаптивністю вітчизняних регіонів до загроз зовнішнього середовища, негативно впливають на стан економічної безпеки держави. Реалізація структурної політики в Україні істотно залежить від рівня інституціональної конкурентоспроможності вітчизняних регіонів, який визначає можливість не лише мобілізації внутрішнього потенціалу, а й раціонального використання зовнішніх ресурсів (наприклад, структурної допомоги ЄС) на основі удосконалення інституціонального базису. Це зумовлює актуальність вивчення європейського досвіду проведення структурних реформ, дослідження їх впливу на рівень економічної безпеки регіонів і держави та врахування положень Спільного доробку ЄС при розробці стратегічних документів регіонального розвитку в Україні.

У працях вітчизняних вчених розглядаються основні засади реалізації європейської регіональної політики, досліджуються ризики регіонального розвитку та обґрунтовуються заходи із зміцнення економічної безпеки регіонів у післякризовий період [1, с. 143—179], аналізуються інструменти підтримки розвитку регіонів в країнах ЄС та пропонуються напрями удосконалення регіональної політики в Україні з використанням європейського досвіду, зокрема: реалізація операційних програм [3, с. 62] та створення Українського регіонального фонду для надання допомоги територіям, в яких спостерігаються структурні проблеми [4, с. 251], оптимізація механізмів територіальної співпраці та формування транскордонних кластерів [2, с. 261—266]. Незважаючи на достатньо повне висвітлення в наукових публікаціях основних принципів реалізації європейської регіональної політики, поза увагою вчених залишається дослідження проблем формування економічної безпеки в країнах ЄС та чинників її зміцнення, зокрема структурних реформ в межах спільних політик.

Метою статті є визначення чинників формування економічної безпеки регіонів країн ЄС в межах спільної структурної політики та окреслення напрямів застосування в Україні європейського досвіду зміцнення економічної безпеки на регіональному рівні.

В процесі еволюції Європейського Союзу від спільного ринку до економічної та політичної інтеграції сформувалася низка спільних політик (торговельна, конкурентна, аграрна, регіональна, соціальна, промислова, науково-дослідницька та ін.), які узгоджені між собою та враховують критерії економічної безпеки. Зменшенню рівня загроз регіональному розвитку сприяють структурні реформи, спрямовані на усунення чи нівелювання диспропорцій (регіональних,

галузевих, соціальних), що виникли внаслідок недосконалої просторової, секторальної та інституційної структури.

Головним джерелом фінансового забезпечення структурної політики ЄС є Структурні фонди, які фінансують проекти з реструктуризації та модернізації економіки, пов'язаних з розвитком підприємництва, модернізацією обладнання, впровадженням технологічних інновацій, придбанням науково-технічних розробок чи прав на об'єкти інтелектуальної власності, впровадженням і комерціалізацією технологій та інноваційної продукції; охороною довкілля; організацією ярмарок і виставок, у тому числі міжнародних, або участю в них [6]. Крім чіткого окреслення секторів, на підтримку яких спрямовується фінансова допомога, встановлені певні вимоги дотримання територіального виміру регіональної політики та критерії надання допомоги з урахуванням просторового аспекту соціально-економічного розвитку.

Одним з головних індикаторів економічної безпеки регіону є показник відношення обсягів валового регіонального продукту (ВРП) на одного мешканця до середнього значення по країнах ЄС. У Європейському Союзі цей індикатор є визначальним при розподілі фінансової допомоги зі Структурних фондів для реалізації проектів у регіонах рівнів NUTS1 і NUTS2 в межах пріоритетної цілі «Конвергенція» на період 2007—2013 рр. При цьому регіони, в яких обсяги ВРП на одного мешканця становлять менше 75 % від середнього значення по ЄС, вважаються регіонами з недостатнім рівнем економічної безпеки і одержують фінансову допомогу для регіонального розвитку. Такий підхід забезпечує ефективне використання коштів Структурних фондів та дозволяє зосередити фінансову допомогу саме в слаборозвинених регіонах. Зокрема, у період 2000—2006 рр. 69,7 % загальних обсягів допомоги було виділено на підтримку розвитку найбільш бідніших регіонів рівня NUTS II, де обсяг ВВП на одного мешканця був нижчий за 75 % від середнього по ЄС.

Для виявлення впливу фінансової допомоги програм ЄС на рівень економічного зростання в регіонах Польщі проведемо регресійний аналіз з використанням таких незалежних змінних: обсяги фінансової допомоги з фондів ЄС на одного мешканця за період 2004—2006 рр.; структурні видатки сектора місцевого самоврядування на 1 мешканця у 2006 р.; частка витрат на дослідження і розробки у ВРП у 2006 р.; частка витрат на фінансування проектів з розвитку інформаційного суспільства та наукових досліджень у загальних обсягах допомоги ЄС, 2004—2006 рр.; частка витрат на фінансування проектів з розвитку транспортної інфраструктури у загальних обсягах допомоги ЄС у 2004—2006 рр.; частка витрат на

фінансування проектів з охорони довкілля у загальних обсягах допомоги ЄС у 2004—2006 рр. У якості залежної змінної для проведення аналізу використаємо обсяги ВВП на 1 мешканця за 2007 р., що дозволяє врахувати часовий лаг між надходженням коштів в економіку та одержанням результату від їх використання.

Статистично значимим виявився вплив на залежну змінну трьох показників, що характеризують фінансову допомогу ЄС упродовж 2004—2006 рр., а також показника обсягів структурної допомоги ЄС на одного мешканця та частки витрат на дослідження і розробки у ВВП (табл. 1). Результати панельної регресії підтверджують позитивний вплив фінансування зі Структурних фондів ЄС на економічне зростання регіонів Польщі. Так, при збільшенні у загальних обсягах структурної допомоги частки витрат на реалізацію наукомістких проектів на 1 %, ВВП на одного мешканця зростає на 0,462 %, а найбільш істотно впливає на економічне зростання фінансова підтримка проектів з розвитку транспортної інфраструктури (коефіцієнт регресії становить 0,54). Не виявлено взаємозв'язку між обсягами ВВП на 1 мешканця та структурними видатками сектора місцевого самоврядування і фінансуванням проектів з охорони довкілля.

Структурні зрушення в економіці країн-членів ЄС, що відбуваються в результаті реалізації регіональної політики, позитивно впливають на результати зовнішньоекономічної діяльності як найбільш розвинених країн ЄС, так і нових країн-членів, що підтверджується динамікою показників зовнішньоекономічної безпеки (табл. 2). Серед розвинених країн ЄС лише у Німеччині зовнішньоекономічна діяльність відповідає критеріям економічної безпеки, оскільки індикатори не перевищують граничних значень. Для Данії, Ірландії, Франції, Австрії, Фінляндії, Швеції та Великобританії характерні нормальні значення індикаторів зовнішньоекономічної безпеки, за винятком окремих показників, що мають незначне відхилення від граничних значень.

У нових країнах-членах ЄС індикатори зовнішньоекономічної безпеки переважно не відповідають нормальним значенням, але з 2005 р. (після вступу до ЄС) у більшості країн спостерігається поступове зміцнення безпеки. Зокрема, у Чехії показник частки низькотехнологічної продукції в експорті та коефіцієнт покриття імпорту експортом знаходяться в безпечних межах, а показники відкритості економіки (частки експорту та імпорту товарів у ВВП) істотно знизилися і наближаються до нормальних значень, що зумовлене покращенням структури та підвищенням інтенсивності зовнішньої торгівлі.

Таблиця 1

**ВПЛИВ ФІНАНСУВАННЯ ЗАХОДІВ
З РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ У 2004—2006 рр.
НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ ВОЄВОДСТВ ПОЛЬЩІ У 2007 р.**

Залежна змінна	Незалежні змінні				Показники статистичної значимості
	Допомога фондів ЄС на 1 особу	Частка витрат на фінансування проектів з розвитку інформаційного суспільства та наукових досліджень у загальних обсягах допомоги ЄС	Частка витрат на фінансування проектів з розвитку транспортної інфраструктури у загальних обсягах допомоги ЄС	Частка витрат на дослідження і розробки у ВРП	
ВВП на 1 мешканця	0,465 (2,52) ^{***}	0,462 (2,65) ^{***}	0,544 (2,74) ^{***}	—	$R = 0,83;$ $R^2 = 0,62;$ $DW = 2,3$
ВВП на 1 мешканця	0,606 (4,33) ^{***}	—	—	0,566 (4,04) ^{***}	$R = 0,86;$ $R^2 = 0,7;$ $DW = 2,6$

***Розраховано за: [8; 11].

**ДИНАМІКА ІНДИКАТОРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН,
ЩО ПРИСІДНАЛИСЯ ДО ЄС У 2004—2007 РР.**

Країна	Частка низькотехнологічної продукції в експорті, %			Частка експорту товарів у ВВП, %			Частка імпорту товарів у ВВП, %			Коефіцієнт покриття імпорту експортом, разів		
	2005	2007	2009	2005	2007	2009	2005	2007	2009	2005	2007	2009
Болгарія	71,8	74,2	70,6	42,1	46,8	33,8	57,0	75,6	47,8	0,74	0,62	0,70
Чехія	40,8	34,8	34,6	62,6	70,1	59,1	61,3	67,6	54,9	1,02	1,04	1,08
Естонія	72,8	75,4	74,1	55,4	51,8	46,3	73,5	73,8	51,8	0,75	0,70	0,89
Кіпр	58,2	57,1	49,3	8,59	6,5	5,3	37,1	40,3	33,0	0,23	0,16	0,16
Латвія	70,9	60,2	65,3	31,9	30,5	29,0	53,8	56,2	36,9	0,59	0,54	0,79
Литва	61,7	54	62,9	45,8	44,7	43,7	60,4	63,6	48,6	0,76	0,70	0,90
Угорщина	26,3	23,8	24,1	56,9	68,8	63,9	60,2	68,9	59,9	0,95	1,00	1,07
Мальта	23,3	25,1	22,7	41,0	41,6	26,8	63,6	64,3	49,4	0,65	0,65	0,54
Польща	49,9	47,7	46,3	29,4	33,3	31,6	33,5	39,3	34,6	0,88	0,85	0,91
Румунія	68,7	60,4	53,8	25,5	21,6	22,1	40,9	42,3	33,5	0,62	0,51	0,66
Словенія	48,2	46	46,9	45,6	54,7	44,8	57,7	68,7	54,3	0,79	0,80	0,83
Словаччина	39	30,7	25,7	61,4	70,8	57,3	72,3	80,7	63,0	0,85	0,88	0,91
Граничне значення	не більше 40 %			не більше 50 %			не більше 50 %			не менше 1		

Розраховано за: [5, с. 88—107; 7, с. 19]

Для більшості постсоціалістичних країн характерна неефективна структура зовнішньої торгівлі, що підтверджується високою часткою низькотехнологічної продукції в експорті. Так, у Болгарії та Естонії цей показник майже вдвічі перевищує граничне значення. Низький рівень наукомісткості експорту свідчить про недостатній розвиток науково-технічного потенціалу, зокрема в експортоорієнтованих галузях промисловості IV і V технологічних укладів, а також про невідповідність показників наукової та інноваційної діяльності критеріям економічної безпеки.

Поряд з відносним зниженням наукомісткості промислового виробництва відбувається зростання частки високотехнологічної продукції в імпорті нових країн — членів ЄС. Наприклад, близько половини додаткового експорту країн ЄС-15 до Польщі складається з високотехнологічних і середньотехнологічних товарів та наукомістких послуг [10, с. 54], що з одного боку свідчить про покращення структури зовнішньої торгівлі розвинених європейських країн завдяки потужному імпульсу у розвитку сучасних галузей промисловості внаслідок розширення ринків збуту і лібералізації торгівлі, а з іншого — про посилення технологічної залежності нових країн — членів ЄС. Така ситуація особливо небезпечна в умовах низького рівня науково-технологічної безпеки, що зумовлений, насамперед, недостатніми обсягами фінансування науково-дослідницької діяльності та низькою інноваційною активністю підприємств.

Економічне зростання регіонів на основі структурних змін повинно досягатися завдяки переходу від традиційної структури економіки до прискореного розвитку високотехнологічних галузей, які створюють основу для економічного розвитку на якісно новому рівні. Для забезпечення належного рівня економічної безпеки частка видатків з державного бюджету на науку у ВВП повинна бути 1,7—2,0 %. Серед країн ЄС лише у Фінляндії цей показник наближається до нормального значення і у 2009 р. становив 1,13 % [12, с. 23].

У постсоціалістичних країнах, частка витрат на фінансування наукових досліджень у ВВП у 5—6 разів менша, ніж в розвинених країнах ЄС (у Словачії — 0,47 %, Болгарії — 0,49 %, Румунії — 0,58 %, Латвії та Польщі — 0,61 %), що зумовлене істотною залежністю науково-дослідницької сфери від бюджетного фінансування і низьким рівнем фінансової участі підприємницького сектора у наукових дослідженнях. Поряд із значними відмінностями у показниках науково-технологічної безпеки регіонів

рівня NUTS 1, ще більша диференціація спостерігається у регіонах NUTS 2. Так, у Польщі найбільша частина видатків та працівників у сфері наукових досліджень зосереджена в Мазовецькому, Малопольському, Шльонському та Велькопольському воєводствах.

На пріоритетах Лісабонської стратегії базуються й заходи Європейської політики згуртування на 2007—2013 рр., яка визначає основою розвитку країн ЄС науково-технічну та інноваційну діяльність на всіх рівнях NUTS. Інноваційна діяльність та наукові дослідження є першочерговим пріоритетом реалізації проектів регіонального розвитку (згідно цілей «Конвергенція» та «Регіональна конкурентоспроможність і зайнятість») і міжнародного співробітництва регіонів у межах Європейської територіальної співпраці. І хоча найбільша кількість угод про інноваційне співробітництво укладається між національними суб'єктами господарювання, в окремих країнах майже третина спільних інноваційних проектів реалізується за участю партнерів з країн ЄС (у Словенії — 35 %, Естонії — 33,3 %, Бельгії — 29,5 %), а частка угод з партнерами з інших країн (у т.ч. США, Китаю, Індії) також є досить високою: у Швеції — 27,1 %, Фінляндії — 25,4 %, Ірландії — 21,2 % [12, с. 88].

Результатом такого підходу до розробки і реалізації регіональної політики стало покращення важливих для формування знанневоорієнтованої економіки індикаторів науково-технологічної безпеки в регіонах нових країн-членів ЄС. Так, коефіцієнт винахідницької активності (кількість заявок на отримання патентів на 1 млн осіб) зріс у 2007 р. порівняно з 2000 р. у Празі з 13 до 19,67 та в Середній Чехії (Чеська Республіка) з 1,95 до 9,64; у Західній Словенії (Словенія) з 28,53 до 40,53; у Велькопольському воєводстві (Польща) з 0,89 до 4,16 [9]. Частка підприємств, що впроваджують інновації, у загальній кількості промислових підприємств у 2008 р. порівняно з 2004 р. зросла у Словенії з 27 % до 51 %, Латвії з 18 % до 25 %, Болгарії з 16 % до 32 %, Румунії з 19 % до 33 % [12, с. 83]. Проте у багатьох країнах цей показник залишається вдвічі нижчим за встановлене Лісабонською стратегією значення — 60 %. Тому, з метою підвищення інноваційної активності в регіонах реалізуються операційні програми «Інноваційна економіка».

Багаторівнева регіональна політика, що проводиться на наднаціональному, національному та власне регіональному рівнях управління сприяла зміцненню економічної безпеки країн—членів ЄС. Головними чинниками зниження загроз регіо-

нальному розвитку країн, зокрема нових членів ЄС, стали структурні зрушення в економіці регіонів в результаті інституціональних змін, що забезпечили: (1) узгодження інструментів підтримки регіонального розвитку в межах структурної політики з пріоритетами науково-технічної та конкурентної спільних політик ЄС; (2) дієву систему розподілу фінансування регіональних проектів залежно від їх відповідності пріоритетним цілям структурної політики ЄС та від рівня соціально-економічного розвитку території; (3) децентралізацію та регіоналізацію державних політик у країнах ЄС як основу ефективного використання регіональних факторів зростання в процесі реалізації проектів з розвитку для розв'язання особливих потреб конкретного регіону; (4) посилення наукомісткої складової регіональної політики відповідно до концептуальних засад Лісабонської стратегії та поглиблення мережного співробітництва в інноваційній сфері; (5) покращення структури зовнішньої торгівлі регіонів рівня NUTS 1 за рахунок зниження частки сировинної продукції.

Базуючись на проведеному дослідженні реалізації спільної структурної політики ЄС окреслимо заходи щодо зміцнення економічної безпеки регіонів України: узгодження стратегій соціально-економічного розвитку регіонів та державних стратегічних документів з регіонального та галузевого розвитку в частині формування пріоритетних напрямів і механізмів фінансування їх реалізації; посилення інноваційної складової стратегій соціально-економічного розвитку регіонів або розробка і реалізація регіональних інноваційних програм; поглиблення міжгалузевого та внутрішньогалузевого співробітництва, у тому числі й міжнародного, на основі науково-технічної діяльності в межах мережних структур та інноваційних кластерів.

Висновки. Для України актуальним є вивчення досвіду реалізації європейської регіональної політики та запровадження інструментів підтримки міжнародного співробітництва регіонів з огляду на позитивні зрушення в економіці постсоціалістичних країн (як на рівні NUTS 1, так і NUTS 2), де поступове зміцнення економічної безпеки, зокрема зовнішньоекономічної та науково-технологічної складових, досягається завдяки ефективно діючим інституціям. Постійне удосконалення інституціонального забезпечення підтримки проектів регіонального розвитку створило умови для застосування дієвого фінансового механізму у різних сферах діяльності регіонів країн ЄС — Структурних фондів.

Удосконалення вітчизняної інституційної бази регіонального розвитку, запровадження системних змін інституціонального та структурного характеру на основі апробованих країнами ЄС інструментів і засобів багаторівневої регіональної політики сприятиме покращенню соціально-економічного розвитку та зміцненню економічної безпеки вітчизняних регіонів, їх активній інтеграції з регіонами країн ЄС.

Література

1. *Варналій З. С.* Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: [монографія] / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко. — К.: Знання України, 2011. — 299 с.
2. Державне управління регіональним розвитком України: монографія / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. — К.: НІСД, 2010. — 288 с.
3. *Чужиков В.* Модернізація регіональної політики в ЄС / Чужиков В. // *Економіка України*. — 2008. — №4. — С. 56—63.
4. *Чужиков В. І.* Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія: монографія / В.І. Чужиков. — К.: КНЕУ, 2008. — 272 с.
5. External and intra-EU trade-statistical yearbook. 2010 edition. Data 1958— 2009. Luxembourg: publications office of the European union, 2010. — 393 p. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
6. Fundusze strukturalne // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.krepodom.pl/pliki/informacje.pdf>.
7. Key figures on Europe. Eurostat Pocketbook 2011 edition. — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. — 180 p. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
8. Мапа dotacji UE. Ministerstwo rozwoju regionalnego // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mapadotacji.gov.pl>.
9. Patent applications to the EPO by priority year at the regional level // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu>
10. Polska. Raport strategiczny 2009. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia. — Warszawa: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2009. — 193 s. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mrr.gov.pl/>.
11. Rozwoj regionalny w Polsce. Raport 2009. / [Białek J., Brzozowy A., Chojna J. i in.]; pod kier. dr P. Żubera. — Warszawa: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2009. — 185 s.
12. Science, technology and innovation in Europe. 2011 edition. — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011. — 164 p.

Стаття подана до редакції 13.10.2011